

Sesleri ve Renkleriyle Kuşlar

Bütün kuşların en küçüğü kolibridir. En küçüğü olduğu kadar en kavgacı bir kuştur da. Ünlü doğa bilgini Darwin bu kuşlarla ilgili gözlemlerini şu sözlerle anlatıyor: "İki erkek kolibri gaga gagaya tutuştular. İkisi de neredeyse yere yapışincaya kadar birbirlerini savurdular..."

Böyle iki kolibrinin havada öfke içinde dövüştüğünü hemen her zaman görebiliriz." Gerçekten de iki erkek kolibriyi bir kafese koyacak olsak, aralarında korkunç bir kavgaya başlar. Buna şaşar kalırız. Bu kavganın sonunda 'keskin sirke küpüne zarar' örneği kuşlardan birinin dili yarılır; yaralı kuş o haliyle artık beslenemeyeceği için ölüme mahkûm olur.

Hemen belirtelim ki kuşlar arasında, özellikle de erkek kuşlar arasında, bu tür kavgalar yalnızca kolibrilere özgü değildir. Erkek kuşların çoğu aşırı ölçüde dövüşmeyi seviyorlar. Dövüşürken de, gaga, kanat, bacak kısaca silah olarak kullanacakları neleri varsa kullanıyorlar.

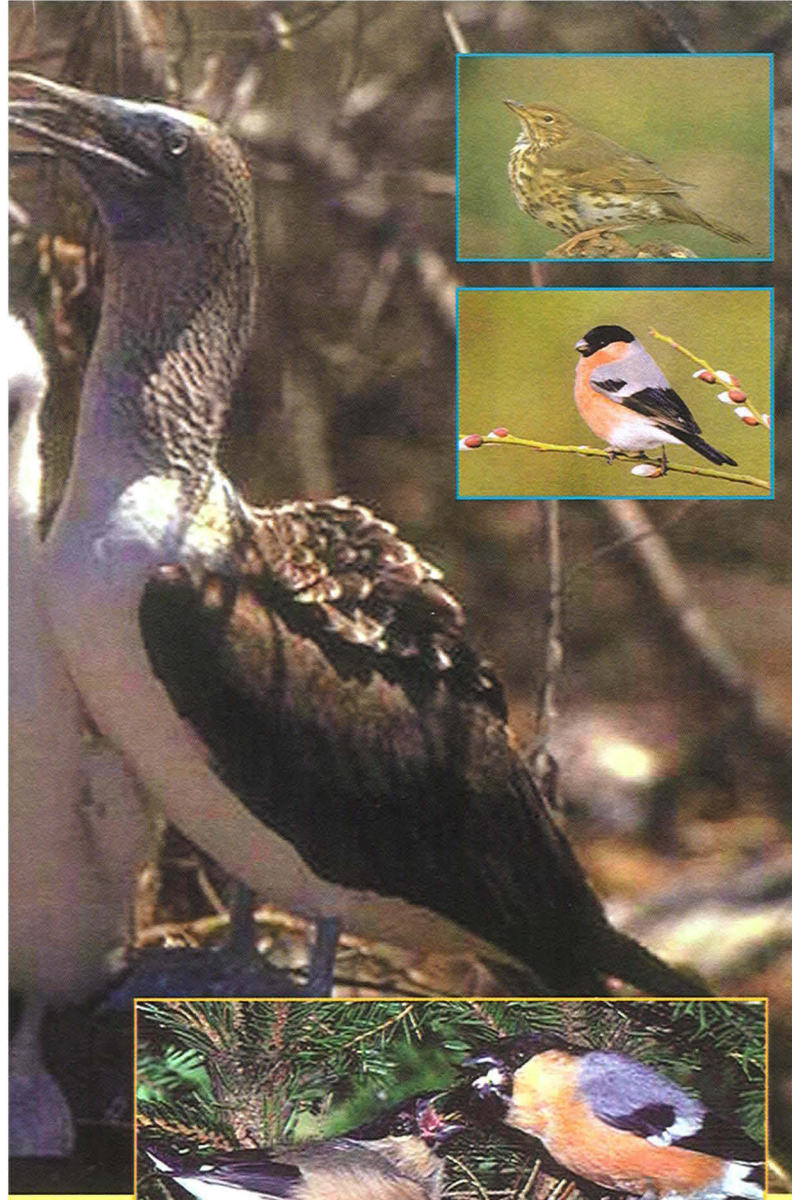
Peki bu kavganın nedeni ne? Neyi paylaşamıyorlar da, kıyasıyla böyle bir kavgaya tutuşuyor bu kuşlar? Sorunun yanıtı "aşk mevsimi dövüş mevsimidir" cümlesinde yatıyor; çünkü birçok kuş türünde, aşık olmak dövüşmek, savaşmak demektir. Bu yüzden de onların ilkel dünyasında kavgaya, dövüş sürüp gidiyor. Kısaca, kolibri de, yağmur kuşu da, tavus kuşu da ve diğer kavgacı bütün kuşlar

aşkları için dövüşüyorlar. Erkek kuşlar dişi kuşları elde etmek için dövüşedursunlar, dişi kuş her zaman zaferi kazanı seçmeyerabiliyor. Örneğin, kimi kuş gözlemcilerinin anlatıklarına göre, dişi bir ormanhorozu, yaşlı bir horozla dövüşmeyi göze almayan genç ormanhorozunu seçmiş, onunla birlikte kaçmayı yeğlemiş.

Dişinin gözleri önünde olan bu kavgalarda, erkek kuşlardan kavgayı kazanan kuş çoğu zaman amacına ulaşıyor, yani istediğini elde ediyor. Ama bazen de, dövüşten önce dişi ve erkek birbirini beğenmiş ve eşleşmiş

olabiliyorlar; bu durumda öteki erkek ya çekip gidiyor ya da bu mutlu çiftin mutluluğunu, birlikteliğini bozmaya çalışıyor. Kavga için nedenler arıyor.

Bunlara bakarak sakın aklınıza şu soru gelmesin: Kuşların dünyasında beğenileni elde etmenin tek yolu kavga mıdır. Hayır. Erkek kuşlar eşlerini, aşk şakımalarıyla, danslarıyla da bulabiliyorlar. Kavga etmekten hiç hoşlanmayan kuşlar da

var. Darwin'e göre, asla dövüş etmeyen kuşlardan biri de Amerika'da yaşayan ağaçkakanlardan bir tür. Bu ağaçkakanın dişisini, herhangi bir anda yarım düzine erkek ağaçkakan izler ve aralarından dişinin seçtiği bir şanslı erkek onunla birlikte olabilir. Dans ederek kendini beğendirmeye çabasında olan kuşlardan biri, Afrika'da yaşayan karadokumacıkusu. Bu kuş, aşk danslarını uçarak yapar. Bir başka kuşla küllengi öteğeni. Bu kuş dansla birlikte şarkı söylemeyi de yeğliyor. Nasıl mı? Bir çalının üzerinden havaya doğru yükseliyor ve hiç durmadan öterek düzensiz ve garip bir biçimde kanat çırpıyor. Sonra da dönüp tüneğe geri geliyor. Hinttoyu ise, daha da ilginç. Aşk mevsiminde, ibiğini dikip, boynundaki ve göğsündeki tüyleri kabartıp, kanatlarını da hızla çırparak diklemesine havaya yükseliyor. Sonra birdenbire yere iniyor Hinttoyu. Bu sırada garip bir vızıldama sesi de çıkarıyor. Bu hareketlerini birkaç kez tekrar ederek sanki "ben de buradayım, ben de varım" diye dikkatleri çekmek istiyor. O halde şunu söyleyebiliriz: Kuşların dünyasında aşk için, kavga da yapılıyor, dans da, müzik de.

Kuşların Ötüşleri

Havada süzüle süzüle uçan, özgürlüğün simgesi kuşlar acaba niçin öterler? Cık cık ya da gak gak diye ötüşlerin, gök gürültüsünü andıran ya da hızlı hızlı bir davula vuruluyormuş gibi gümbür gümbür ses çıkarmalarının nedeni nedir? Kuşların çıkardığı sesler acı, korku, öfke, sevinç ya da mutluluk

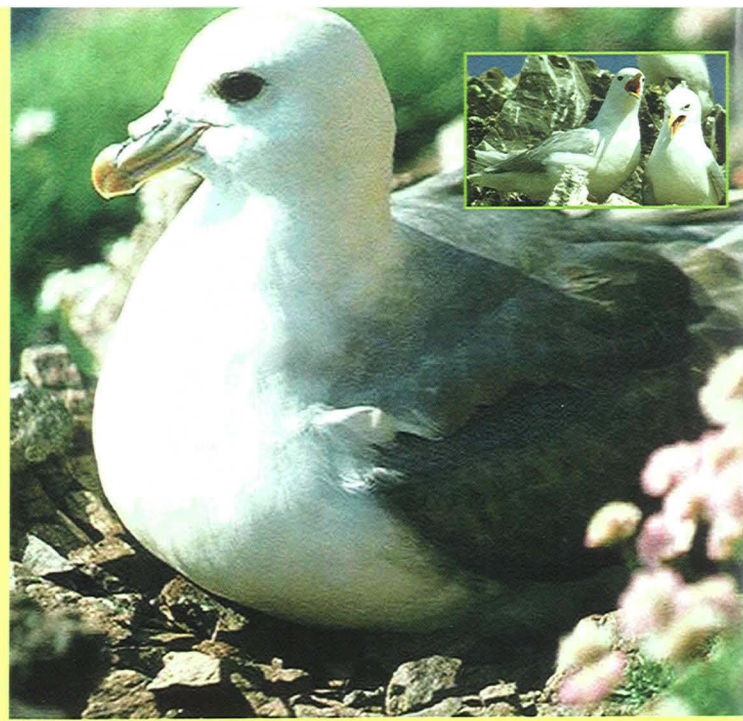
göstergesidir. Daha doğrusu birşeyler anlatmak isterler. Bu seslerle güzel bir yiyecek bulduklarını, yardıma gereksinimleri olduğunu ya da bir tehlikeyi birbirlerine haber verirler. Örneğin, evcil bir gece balıkçılı kendine yavaş yavaş yaklaşan kediye görünce ürkmüş ve gizlenecek yer aramış. Bir süre sonra kedi oradan uzaklaşmış. Bunu gören kuş sanki "kedi benden ürktü de ondan kaçtı" dercesine en güçlü çığlıklarından birini kedinin ardından atıvermiş. Bu olayı gözlemleyen kişi, "kuş bu çığlığı büyük bir hoşnutluk içinde attı" diyor.

Horoz da kendince güzel bir yiyecek buldu mu tavuğunu gıdaktırmak için çağırmış. Elbette, tavuk da civcivlerine aynı tonla seslenirmiş. Tavuğun yumurtladığında aynı sesi çok sık yineliyerek çıkardığı ve gıdaktlamasını ince bir sesle bitirdiği bilinir. Tavuk bu yolla sevincini herkese duyurmuş oluyor sanki.

Kazlar, özellikle gece göçleri sırasında attıkları çığlıkla birbirlerine tehlikeyi bildirirler. Hatta, avcının avını elden kaçırdığını bildiren çığlık, kazlar kadar başka kuşları da sevindirir. Onlar da çıkardıkları seslerle sanki bu sevince biz de katlıyoruz der gibidirler.

Rakibini yenilgiye uğratan horozsa yengisinin sevinciyle öter; aynı durumdaki bir kolibriyse bu sevinçli cıvıdayarak belli eder.

Doğa bilginlerinden bazıları, bu seslerin "aşk için şakımak" olduğunu söylerler. Hatta bülbül için bunun kesinlikle doğru olduğunu savunurlar. Yaşamı boyunca hep kanarya yetiştirmiş, yani

kanaryaları çok iyi tanıyan bir kuş gözlemcisiyse, dişi kanaryanın hep iyi şakıyan erkek kanaryayı kendine eş seçtiğini söylüyor. Bazı doğa bilginleriyse bu durumu şöyle yorumluyorlar: Kuşlar eşlerini büyülemek için değil, bir yarışmanın ya da hasımlığın etkisiyle öterler. Kuşların bu şakıma üstünlüğü öteki kuşlara karşı da şaşırtacak bir üstünlük sağlar. Bu görüş bir kısım kuş meraklısınca da doğru kabul ediliyor. Meraklılar, "Erkek kuşlar öterek atışırken aralarında sanki büyük bir yarış var gibi." diyorlar. Kanarya, narbülbülü, tarlakuşu ve şakrakkuşunun dişilerinin eşleri ölünce olağanüstü şakıdıkları söylenir. Bu durumu, sakın eş kaybetmenin ardından atılan mutsuzluk ya da mutluluk çığlığı sanmayalım. Sonradan kazanılan bir özellik gibi görülen bu durum, dişinin yalnız kalması nedeniyle atılan çığlıklar olabilir.

Kuşlar da Bir Tür Sanatçı mıdır?

"Sanatçı kimdir?" tartışması hep gündemdedir. Acaba kuşlar da bir sanatçı mıdır? Darwin kuşların da birer sanatçı olduğunu söylüyor. Savını şu cümlelerle açıklıyor: "Şakımak bir sanattır ve uygulamayla geliştirilir... Kuşlara çeşitli ezgileri öğretebilirsiniz...Sesi hiç de hoş olmayan serçeye bile bir ketenkuşu gibi şakıyabilmesi öğretilmiş ve o da bunu öğrenmiş."

Bu sesler, ses çıkarma kutusu da denilen syrinx adı verilen trake ve bronşların bağlandığı yere yakın bir bölgede bulunan bir yapı sayesinde çıkar. Ses çıkarma kutusu içinde bulunan ses telinin akciğerden gelen havanın etkisiyle titreşmesi sonucu ses çıkartılır. Bu kutu bazı kuşlarda oldukça basit bir yapıdadır; örneğin deve kuşları ve Amerikan akbabalaları gibi bazı kuşlarda tümüyle kaybolmuştur. Ama, ötücü kuşlar dediğimiz, kanarya, narbülbülü, tarlakuşu, ispinoz, saka, ketenkuşu, şakrak kuşu gibi kuşlarda ses kutusu oldukça gelişmiştir. İşte

gerçek şakıycılar denilen bu kuşlarda gırtlak kaslarının erkeklerde daha kuvvetli olduğu söylenir. Gerçekten de pek çok türün erkekleri dişilerden daha iyi ve sürekli öter. Örneğin, ormantavuklarından bir türün erkeğinin boynunun iki yanında çıplak, turuncu renkte birer torba vardır. Bu torbalardan erkek kuş, üreme mevsimindeyken, çok uzak mesafelerden bile işitilebilen, davul sesini andıran bir ses çıkarır. Bu sırada da torbalar çok fazla şişer. Olur da bu torbalardan biri delinir ya da patlarsa kuşun sesi daha az çıkar; eğer iki torbanın da başına bir hal gelirse kuş artık ötemez. Bu kuşun dişisinin boynunda daha küçük ama erkekteki yapıya benzer, çıplak bir deri parçası bulunur. Bu deri parçası şişirilemediğinden bu dişi kuşlar ötemezler. Başka bir ormantavuşu türündeyse, erkek dişiye kur yaparken bu çıplak sarı renkli yapıyı vücudunun yarısı kadar bir oranda şişirir sonra da kapı gıcirtısı gibi boğuk bir ses çıkarır. Bu sırada, kuşun boyun tüyleri dikleşir, kanatları düşer ve kuyruğu da bir yelpaze gibi açılır. Darwin bu kuşu, dişisine yaptığı gösteri ile ortalıkta dolaşıp çalım satan bir soytarıya benzettir. Dişi kuştaysa bu yapı hiç belli değildir ve bu kuşlar kapı gıcirtısı gibi sesleri çıkartamazlar. Bazı kuşların erkekleriye dişisine kapı gıcirtısı değil de sanki çalgı diyebileceğimiz sesler dinletirler. Örneğin, ağaçkakanlardan birçok türün erkeği bir dala gagalarını vurarak ses çıkartırlar. Bu sırada öylesine hızlı ve titrek bir hareketle vuruş yaparlar ki başlarını aynı anda iki yerdeymiş gibi görürüz. Bu sırada çıkan ses çok uzaklardan işitilir ki bu bir aşk çağırısıdır. Ormantavuşunun horozuysa kanatlarını yere sürterek vızıltı gibi bir ses dinletir. Bir başkası da kuyruğunu diker, yakasını kaldırır, kanatlarını sırtının üzerinde birbirine çarparak ses çıkarır. Bu dişiye sunulan olağanüstü bir gösteridir.

Kuşlarda da Süsler Var

Kuşların dünyasında en süslü, en bezenmiş cins genellikle erkektir. Kadifemsi parlak renkler, bazen dikilebilen bazen de açılan renkli tüyler çoğu zaman erkeklerde görülür. Onlar da bu güzelliklerini dişinin gözleri önüne sererler. Ama, bazı türlerde de, hem dişi kuşun, hem de erkek kuşun eşit ölçüde süsleri vardır.

Çok seyrek görülsede bazı kuşların dişileri erkeklerinden daha çok bezenmiştir, çok daha renklidir. Kuşlardaki bu renk zenginliği bazen yuvarlak beneklerle, bazen farklı koyulukta bir ya da daha çok kuşakla çevrelenmiş, oldukça göz alıcı hale gelmiştir. Aynı gözalcilik, bembeyaz bir erkek çankuşuyla esmerimsi yeşil dişi çankuşunda, aralarındaki renk zıtlığına rağmen vardır. Renkten başka bir diğer süs de uzamış telekler ya da tüylerdir. Vücutlarının hemen her yerinde bulunabilen bu telek ya da tüylerden kuyruk telekleri, örneğin, tavuskuşunun ya da Argos sülününün kuyruklarında olduğu gibi çoğu zaman uzamıştır. Hatta tavus kuşunda hayvanın bu ağır kuyruk saçağını taşıyabilmesi için kuyruk kemikleri değişime uğramıştır. Bataklık çulluğunun kuyruğunun gümbürtüsü, ağaçkakanın gaga tıkırtısı, üveyiğin çektiği dem, bülbülün şakıması... Bu seslerin hepsi, verilen mücadeleler, kavgalar, o müthiş renk cümbüşü evet hepsi beğenilmek için, aşk için. Farklı sesler, davranışlar, ama özünde kuşlar bütün bu çabaları ya üremek için ya da kendilerini savunmak uğruna gösteriyorlar. Onların bu gözkaşırtıcı renkli, çok sesli dünyasına tanık olmanın yoluysa onlara zarar vermeden, ürkütmeden gözlem yapmaktır. Yani kuş gözlem denilen olağanüstü zevkli, güzel bir uğraş içine girmek.

Gülgun Akbaba

